

HERALDISK TIDSSKRIFT

1961 • BIND 1 • NR 3 • SIDE 123–126

Hvad menes med et våben?

Av Hans Krag

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Hvad menes med et Våben?

Av Hans Krag

ISIN ARTIKKEL »Vad menas med ett vapen?« i Heraldisk Tidsskrift nr. 1, 1960, innbyr Aavid Berghman til en almindelig diskusjon om spørsmålet, og konkluderer selv med følgende definisjon:

»Ett vapen är en idé, utformad i bild i kontrasterande tincturer efter vissa regler baserade på den medeltida krigarens utrustning och representerande sin ägare genom ärfthet eller på annat sätt med viss stabilitet.«

Det finnes intet her som jeg vil bestride, og knapt noget i Berghmans øvrige anförsler som jeg vil avvike synderlig fra, bortsett fra det ene, at spørsmålet i det vesentlige skulde være utømt med den citerte definisjon.

Berghmans anförsler forekommer mig på enkelte punkter å være for kortfattede til selv antydningsvis (mer kan vi her ikke forlange) å være dekkende. Idet jeg ønsker å gå litt mer utførlig til verks, vil jeg for det første sondre mellom:

1. Det virkelige våben — og
2. Det avbildede våben.

Det virkelige våben, det virkelige skjold og den virkelige hjelm med sine merker, er ikke »baseret« på middelalder-krigerens utrustning, men er en håndgripelig del av den. Det virkelige våbens altoverskyggende idé er å være et kjennings- og samlingsmerke i strid. Reglene for dets utformning kan sees i forbindelse hermed. Denne idé er almindelig, mens våbenets billedinnhold som idé betraktet er av individuell art og kan erstattes med en annen. En definisjon av hvad et våben er, bør altså ta sitt utgangspunkt, ikke i bildedets idé, men i funksjonens, altså i det virkelige våben.

Når *det avbildede våben* kalles for et våben, er den bakenforliggende idé at

det virkelige våben kunde eksistere, uansett om idéen nogen gang har vært eller vil bli realisert. Imidlertid støter vi snart på tilfelle, hvor idéen umulig kunde realiseres. Det gjelder umiddelbart mange sammensatte våbener, skjold med optil tyve felter eller fler, og med en lang rekke hjelmer derover. Om et slikt våbens enkelte bestanddeler er hentet fra middelalderens krigerutrustning, så er med sammensetninger av et slikt omfang noget principielt nytt opstått som ikke kan føres tilbake til middelalderens krigsvesen.

Det samme gjelder i en viss forstand de våbenbilleder, hvori hjelmer fra forskjellige tidsepoker anvendes som forskjellige rangtegn; her har man oppgitt å behandle det historiske som historisk, og har altså vendt sig bort fra den virkeligheten, hvori det virkelige våben hører hjemme. Det samme gjelder også de våbenbilleder, som viser hjelmen — også som rangtegn — sett under forskjellige vinkler, en face eller i profil; her har man definitivt forlatt idéen om det virkelige våben, og betrakter bildet som det eneste virkelige.

Disse eksempler skulde vise at det avbildede våben, som oprinnelig var en som oftest i praktiske øiemed foretatt avbildning av det virkelige våben, i sin fortsettelse har en annen, selvstendig historie og krever andre definisjoner.

En annen sondring, som vi tvinges til å gjøre, er mellom:

3. Det første våben — og
4. Det meddelte våben.

Det første våben er for det første det virkelige, dernest det symbolsk første, ført av sin eier i segl eller i andre avbildninger. Først og fremst som historisk kilde må det første våben holdes adskilt fra *det meddelte våben*, slik som dette

forefinnes i den historiske og heraldiske litteratur, avbildet eller beskrevet.

At et våben som det er blitt ført, mer eller mindre fulkommen kan reproduceres og meddeles, følger av sig selv, men ellers er det meddelte våben å betrakte som en kilde av sekundær natur, og må underkastes kritikk som sådan. Men ikke bare for en historisk, men også for en juridisk betraktnign kan sondringen mellem det førende og det meddelte våben ha sin interesse, hvad følgende eksempel vil vise.

For et års tid siden bebudet myndighetene i en norsk kjøbstad at de vilde gå til saksanlegg mot et av våre forlag, idet dette i et opslagsverk skulde ha gjengitt stadens våben på utilfredsstilende måte og herunder vist forsommelighet, enten ved ikke å innhente opplysninger eller ignorere meddelelser gitt av samme myndigheter. Men noget saksanlegg er det mig bekjent ikke blitt av.

Hvad vedkommende myndigheter ikke var opmerksomme på, er at selv om loven i Norge beskytter de ved kgl. resolusjon fastsatte våbener mot uberettiget bruk, så forbyr den ingen i ord eller billeder å gi meddelelse om et hvilket som helst våben, uansett om meddelesen er feilaktig eller av andre grunner ikke faller i eierens smak.

Arvid Berghman nevner et tilfelle, hvor et medlem av en familie, hvis våben han hadde latt avbilde, skulde ha erklært avbildningen for feilaktig på grunn av en stilistisk, ikke heraldisk avvikelse fra våbenet som det vanlig var ført. Berghman sier riktig at stilten er uten betydning for et våbens gyldighet. Men dette gjelder bare, om vi så kan si, dets heraldiske gyldighet. For å få full gyldighet må en våbenfremstilling være godtatt og tatt i bruk av en, som er berettiget til å føre våbenet. Lærer man bare å sondre mellem det førende og det meddelte våben, kan det aldri opstå tvist om det spørsmål.

Som forholdene er idag, især når det gjelder private våbener, ligger det i sakens natur at det førende våben kommer før øje, det meddelte flere. Mens en

vandrer i middelalderen overalt kunde stifte bekjentskap med det førende og virkelig våben, vil den som ferdes i moderne tid hovedsakelig være henvist til den heraldiske litteratur, for deri å finne det meddelte våben. Man kan vel tale om et våbens *idé*, men de idéer disse fakta inngir en, må ihvertfall tvinge til ettertanke.

Det gjelder blandt annet at så lenge intet levende medlem av en til et våben berettiget slekt fører våbenet, enten i segl, som jo idag finner ringe anvendelse, i ex libris eller på annen måte, hvilket meget vel kan forekomme, og våbenet følgelig kun finnes i den heraldiske litteratur, må man si at dette våbens *idé*, for å tale i heraldikkens sprog, er *dormant*.

Et våben som ikke føres, er, når man ser bort fra dets historie, ikke vesensforskjellig fra et slikt fantasisvåben, som Berghman eksempelvis nevner, og har ingen annen idé enn den en tilfeldig beskuer legger i bildet. Et våben må føres, det er *idéen*.

Det er også blitt nødvendig å sondre mellem:

5. Det private våben — og
6. Det offentlige våben.

Et forhold har endret sig definitivt i løpet av de senere århundrer. Man kan idag trekke en skarp grense mellom *private* og *offentlige våbener*, hvad man tidligere ikke kunde. Historiske overganger lar sig sjeldent nøyaktig datere, og juridiske sondringer lar sig ikke utføre for en tid, da de aldri blev utført, men ihvertfall i europeisk heraldiks eldste tider, da alle våbener var personlige, hadde de som regel samtidig en privat og offentlig karakter, likesom heraldikken var et offentlig, delvis officielt anliggende. Jeg tror det er Claus Dyrskjøt, som taler om private stender eller privat stand til forskjell fra adelsstand. Som en kongens mann og tjener var adelsmannen, så lenge hans tjenesteplikt bestod, ingen privatmann, og vi føres tilbake til en tid, da ihvertfall den høyere adels

våbener i de fleste europeiske land hadde sin plass i det offentlige liv som militære merker. Idag er praktisk talt alle personvåbener (slektsvåbener) private, og alle offentlige våbener er upersonlige, og tilhører stater, kommuner o.s.v.

Vi står altså overfor det faktum, at så å si alle de våbener, som danner grunnstammen i heraldikken, og på hvilke den heraldiske lære og tradisjon bygger, er forvist fra det offentlige liv og bare kan føres privat og som en erindring, mens på den annen side de fleste offentlige våbener er mer eller mindre heldige etterligninger av noget fra gammel tid. Allerede dette karakteriserer heraldikken som en i første rekke historisk videnskap.

Nu finnes det forskjellige heraldiske skoler, som fortjener å nevnes. Foruten den *historiske* har vi den *juridiske* og den *romantiske*, skjønt ingen av dem noget gang skal finnes representert i sin renhet. For å nevne eksempler, vil den historiske skole fortrinsvis være representert i et tidsskrift som dette, om enn de speidervåbener, som publisertes i tidskriftet 2. hefte forekom mig å være

rendyrket romantikk. Et sterkt romantisk innslag finner vi for øvrig i mange heraldiske nydannelser.

Bare i land, hvor heraldikken fremdeles har en offisiell status, gjør den juridiske skole sig sterkt gjeldende, her endog til de grader at rene fiksjoner kan konserveres i lovs form og utgis for heraldisk historie. Men det finnes et plan, hvorpå representanter for alle heraldiske skoler skal kunne møtes, og det er det *kunstneriske*.

Med dette som utgangspunkt kan vi, som situasjonen er idag, gjøre enda en sondring, og det er mellom:

7. Våbenet som død kopi — og
8. Våbenet i levende kunstnerisk fremstilling.

Boktrykkerkunsten og moderne reproduksjonsmetoder på den ene side og den almindelige mangel på heraldisk interesse og viden på den annen, har ført til at det vi oplever av heraldik i dagliglivet, nesten alt er *død kopi*.

Det følger av sig selv at dette særlig gjelder de forskjellige riksvåbener. Har

Jan Raneke: Tre ex libris med våben Raneke. Hvert en ny komposisjon inntil de enkelte detaljer.

man her først godkjent et våben i den i øieblikket best mulige utførelse, så blir man stående ved den. Men hvad godt man enn kan si om en våbenfremstilling, skal den år ut og år inn tjene som modell for masseproduksjon og aldri i noen forbindelse varieres, ender den med ikke lenger å interessere. En rikere kunstnerisk utfoldelse vilde være mer i pakt med heraldikkens vesen.

Hvordan man i den private heraldik i generasjon etter generasjon er blitt stående ved engang hevdvundne, ikke alltid heldige former, behøver vi her ikke å komme inn på, så meget mindre som det i en årekke, takket være dyktige kunstnere og gravører, har vært en tydelig bedring å spore.

Hvad det private våben angår, er det bare ved en kunstnerisk fremstilling det kan løftes ut av den strange privatlivets sfære, det idag ellers er henvist til. Vå-

benet eies av en person eller familie, men som kunstnerisk oplevelse hører det alle til.

Til slutt vil jeg vise et eksempel på et våben i levende kunstnerisk fremstilling. Jan Raneke har vært så vennlig å tillate mig å gjengi tre ex libris, som han har utført for sig selv og et annet medlem av sin familie, disse tre bare et utvalg av flere gjengivelser av samme våben. Som vi ser, har Raneke i hvert tilfelle søkt en ny kunstnerisk løsning. Dette er et eksempel til etterfølgelse — etter evne.

Dette er ikke mer enn en del spredte bemerkninger, hvorpå konklusjonen må bli at en definisjon i et nøtteskal av hva et våben er, ikke lar sig gi. Man står her overfor en gjenstand med en århundrer gammel og meget varieret historie, hvorfor den til enhver tid må sees på bakgrunn av den omgivende virkelighet.

Illustration til siden overfor :

Symboler spiller en rolle. Iblandt vil folk dø for dem! Under opstanden i Budapest oktober 1956 rev frihedskæmperne det kommunistiske statsvåben ud af det gamle ungarske flag. Det hullede flag blev et nyt symbol.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[sv] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.